

RENE MAGRITTE

(21 november 1898)

'Op zoek naar de waarheid'

Schilderij op doek - 130 x 97 cm - gesigneerd bovenaan rechts: Magritte - datum op rug van schilderij: 1963

KONINKLIJKE MUSEA VOOR SCHONE KUNSTEN VAN BELGIE - BRUSSEL

Vreemd schilderij, zult u zeggen, waar ik absoluut niets van begrijp. Verwarrend werk dat mij wel intrigeert, maar niet ontroert. Ofwel: studentengrap, die ik niet kan aanvoelen als kunst...

Het zijn de opmerkingen die men hoort over ieder surrealistisch werk, en zeker over een schilderij van René Magritte, door enkelen als de meest orthodoxe onder de vele schilders van de surrealistische groep beschouwd. Toch weten de meesten, dat René Magritte wellicht de beroemdste schilder is, die ons land op dit ogenblik telt. Zijn kunst is vertegenwoordigd in de meeste musea van de wereld. Handige propaganda van zijn marchands? Kom, dat kan niet. Men kan een kunst artificieel ophouden gedurende een paar jaren, maar zou men ze gedurende veertig jaren onafgebroken aan prestige en financiële waarde kunnen doen stijgen als ze in zichzelf totaal waardeloos zou zijn? Neen er moet wat meer achter deze schijnbaar zo gekke schilderijen zitten. Wat is het?

Wij hadden het over een surrealistische groep, waartoe René Magritte zou behoren. Wat is eigenlijk deze groep? Om die vraag te beantwoorden, moet men beginnen met naar een sterke figuur van het einde der 19de en het begin der 20ste eeuw te verwijzen: Sigmund Freud, vader van de psycho-analyse, die het onderbewuste in de mens bestudeert. Volgens Freud draagt elke een soort verboden zone in zich mee, een zone van onbevredigde lusten, van verscholen angst, van verdrukte drift. Wordt de spanning tussen dit onderbewuste gebied en de rede al te groot, dan ontstaan er psychische stoornissen die tot een totale ontreding van de persoonlijkheid kunnen leiden. Dat zijn echter slechts de grensgevallen. In feite leeft iedereen min of meer in wat men een gewapende vrede met zijn onderbewuste zou kunnen noemen en duikt dit laatste alleen op in sommige gekke invallen van de geest, zekere onverklaarbare ontsporingen van de wil, en vooral in de droom. De nacht- en dagdromen zijn de ware uitingen van het onderbewuste in de mens.

De feiten zijn nu zo dat ook zekere kunstenaars zich in heel de 19de eeuw met de analyse van het droomleven hebben bezig gehouden en dus meteen van het onderbewuste in de mens. Dat is o.a. het geval in de schilderkunst van de Engelsman William Blake (1757-1827), en later in die van de Fransman Odilon Redon (1840-1916), die de fantasmagorie, de vreemde luster, de onbegrijpelijke poëzie van de droom willen weergeven. En daarmee is al veel gezegd over de kunst van de boven-reality, van het surrealisme, die een ar-

tistische stroming is waarvan de aanvang als een georganiseerde groep van schilders en dichters gesitueerd moet worden omstreeks 1924 met de publikatie van het eerste surrealistisch manifest van André Breton. Door deze Franse arts en dichter werd de studie, de weergave en meteen de vrijmaking van het onderbewuste in de kunsten immers op het voorplan gebracht, en dit met evenveel gestrengheid en hoge morele zin als door Freud. De poëzie van de droom tot uitdrukking brengen, de mens bevrijden van zijn verdringen door middel van de schok die een bepaald beeld door woord of voorstelling kan teweegbrengen, daardoor een hogere vreugde bereiken waarin liefde en vrijheid identiek zijn, dat werd de grote opgave die kunstenaars als de Duitser Ernst, de Spanjaarden Dali en Miro, de Italiaan de Chirico, de Fransman Tanguy en de Belg René Magritte zich zouden stellen.

René Magritte, die op 21 november 1898 te Lessen geboren werd, scheen al vroeg voorbestemd te zijn voor een onbepaalde, superbe dromerij. Hij werd ook vroeg door de eenzaamheid en de rouw getroffen, vermits zijn moeder zelfmoord pleegde toen hij amper 14 jaar was. Onmiddellijk na de eerste wereldoorlog verliet René Magritte het Waalse land en vestigde zich te Brussel, waar hij de teken- en schilderlessen aan de Academie voor Schone Kunsten volgde en toetrad tot alle modernismen van de tijd. Hij werkte in een fauvistische stijl, hij maakte non-figuratieve schilderijen en omstreeks 1925-1926 pakt hij uit met zijn eerste surrealistische doeken. Meteen werd hij in de Parijse groep der surrealisten opgenomen. Van dat ogenblik af valt zijn geschiedenis samen met die van zijn kunst. Na harde jaren gekend te hebben, slijt hij thans een rustig en bevredigd bestaan in zijn burgerlijke woning te Schaarbeek, nabij het Josaphatpark, in een kalme buurt waar zijn koddig zwart hondje en 'zijn ernstig en nauwgezet voorkomen van een hoge ambtenaar', zoals een Franse chroniqueur gezegd heeft, welbekend zijn.

Met zijn kunst behoort René Magritte tot wat men de surrealisten van het bizarre prentje zou kunnen noemen, dit in tegenstelling tot bijna abstracte surrealisten als Ernst of Matta. René Magritte stelt ons een aantal objecten voor, die elkander in de werkelijkheid nooit of zelden zullen ontmoeten. De surrealisten zijn immers van mening, dat dit verrassende samengaan van voorwerpen die in de werkelijkheid nooit samen zijn, een schok kan verwekken die de verdringen van het onderbewuste meteen losmaken, een heilzame invloed uitoefenen op de menselijke

psyche en in ieder geval een directe toegang verlenen tot de heerlijke domeinen van de droom en van de poëzie. Magritte heeft zelf verklaard, dat de toeschouwer, voor zijn schilderij, naar een poëtische toestand overgeplaatst moet worden, als het ware getroebleerd door de poëzie.

Voor een schilderij als 'Op zoek naar de waarheid' mogen we vooropstellen, dat het proces zich als volgt voltrokken heeft. Aangedreven door iets dat Magritte zelf als de inspiratie betitelt en dat hij niet verder verklaren kan, ziet hij het beeld van een rechtstaande vis voor zijn geest en deze vis roept onmiddellijk het tweede beeld van een zee op. Het feit echter dat de vis recht staat op zijn staart, brengt mee dat hij niet aan het zwemmen kan zijn in het water. Vandaar een derde beeld, dat van de muur tussen vis en water, die de onmogelijkheid uitbeeldt. Het speciale in Magrittes geest is nu zo, dat hij deze drie objecten in één flits naast elkaar ziet en de beelden met elkander verbonden zijn door wat hij een gedachte noemt en formuleert in de woorden 'Op zoek naar de waarheid'. Een gedachte die inhoudt dat de geest bij de waarheid hoort zoals een vis bij het water maar toch steeds in de onmogelijkheid zal blijven om die waarheid te bereiken, wordt hier uitgedrukt door een bevreemdend beeldenspel en wordt verder nog uitgebeeld door een sfeer die nooit volledig gesloten geraakt...

Ten onrechte zou men uit deze verduidelijking nochtans afleiden, dat Magritte schildert om zijn toeschouwers een ontgoochelende zedeles mede te geven. Het is hem alleen om een vaststelling te doen, en dan

vooral : om de ver-beelde manier waarop deze vaststelling tot hemzelf gekomen is. In al zijn verklaringen heeft hij steeds de nadruk gelegd op de grote rol van de verbeelding in de kunst en in de menselijke gedachte. De mens schijnt, volgens hem, slechts te denken met beelden. En hier vinden we dan het surrealistisch streven naar een totale bevrijding van het innerlijke van de mens door het verwekken van bepaalde schokken terug. Het zijn onze onderbewuste gevoelens die onze verbeelding voeden, maar wanneer ze met een schok tot uitdrukking worden gebracht kan de verbeelding ons ook los maken van onze onbewuste verdringen.

Doch dit alles is slechts een theoretische uitleg, bestemd om het schilderij dichter bij uw begrip te brengen. Wanneer men het werk zelf ziet - het werd in 1963 door Magritte speciaal voor het Museum voor Moderne Kunst te Brussel geschilderd - staat men in de allereerste plaats en dan volledig voor het grote mysterie dat ervan uitgaat, voor de troeblerende poëzie van die eigenaardige objecten naast mekaar, voor de glans ook waarmee het doek vakkundig afgewerkt is. Het straalt van licht, van doorschijnende, heldere blauwen en grijzen en daardoor schept het een gevoel van intrigerend geluk, wordt het een heerlijke, glanzende prent vol geheimnis en tere kleurenschoonheid. Want met zijn delicaat coloriet, zijn nauwgezette natuur-nabootsing, zijn klare composities is René Magritte ook een van de subtielste schilders van het internationaal surrealisme.

Jan Walravens

Keuze uit te raadplegen Nederlandse teksten : L. Scutenaire, Magritte, (Nederlandse vertaling) Monografieën over Belgische Kunst, 1948 ; N. van de Walle, René Magritte, De Vlaamse Gids V 1960 ; Jan Walravens, Ontmoeting met René Magritte, De Vlaamse Gids XI 1962 ; Jan Walravens, Van Permeke tot heden, Figuratieve schilderkunst in België, Uitg. Cultura, Brussel, 1963.